

HALANDZSA

PÁRATLAN OLDAL - LXIII. évfolyam, 39. szám, 2019. szeptember 27.

A halandzsa szó eredetét tisztázottnak tekinti a nyelvtudomány, számos nyelvész, sőt az író nyelvész képzettségű fia, Karinthy Ferenc szerint is a szót Karinthy Frigyes alkotta és terjesztette el – ő pedig „az első világháború előtt hallotta a halandzsa nyelvet egy Lacha nevű, gégebajos képügnöktől, aki látván, hogy úgyse nagyon értik (...) mindenféle érthetetlen szót összehordott”.

A szó eredete ezek szerint mégsem teljesen világos, hiszen azt tudjuk, hogy ki alkotta és mikor, ám azt nem, hogy miből és hogyan, márpedig köztudomású, hogy még a legértelmetlenebb hülyeségnek is van története.

Itt jegyzem meg, hogy az értelmetlen nyelv korántsem Karinthy Frigyes találmánya, az ilyen nyelveknek ugyanis jó pár példájuk van, Lewis Carroll, Christian Morgenstern, Weöres Sándor, illetve a dadaisták szándékosan értelmetlen versein kívül középkori előzményeik is voltak. Az általam ismert legrégebb halandzsa szóhalmaz ugyanis XII. századi: Hildegardis von Bingen (1098–1179), a zseniális apátnő mindmáig megfejtetlen, 900 szóból álló *Lingua ignota* című halandzsa szójegyzéke.

Visszatérve a halandzsa szóra, az eredetmagyarázat alkalmával talán abból a leghelyesebb kiindulnunk, hogy Karinthy halandzsa nyelve mondattani, nyelvtani és hangtani szempontból egyaránt kapcsolatban állt a magyar nyelvvel, vagyis a Karinthy-féle halandzsa szövegek egy létező nyelv alapján többé-kevésbé értelmezhetők. Karinthy Ferenc elbeszélése szerint apja egy ízben helyreigazította őt, mikor „A pő, ha engemély, kimár” verssorban az „engemély” szót igének és nem melléknévnek értelmezte. Ennek megfelelően talán a halandzsa szónak is volt valóságos előképe. Erre az előképre vonatkozóan sajnos bizonyítékokkal nem, csupán ötletekkel tudok szolgálni, noha jól tudom, hogy több magyarázat valójában kevesebb, mint egy.

Szerintem tehát Karinthy a következő szavak valamelyikének fölhasználásával alkotta a halandzsa szót:

1. Hanta, hantál névszó és ige. Ez a német eredetű (lásd: hantieren) szó a halandzsa szóhoz – és valószínűleg a halandzsához magához – hasonlóan szintén az I. világháború idején terjedt el hazánkban. Ráadásul a szó jelentésében-hangalakjában egyaránt emlékeztet a halandzsára. (Hantál-halantál).
2. A khaladzs népnév. A khaladzok türk eredetű, nyugat-turkesztáni népcsoport, a III. és IX. század között türk törzsként említik őket. „Khal-adzs” türkménül annyit tesz, hogy 'maradj hátul'. A khaladzs nyelvet az 1990-es években még kb. kétezren beszélték. Karinthy esetleg olvashatott valamit a khaladzokról, és a szót ugyanolyan módon használta, mint például a hottentotta népvét (lásd: „ez nekem hottentottául van”).
3. A khaladza görög szó. Jelentése 'árpa', 'dara'. A magyarban pedig a dara üres fecsegést is jelent.
4. A kalantos szó. Dankovszky szótára szerint a kalantos ember 'kocsmázó ember'. A szó a görög katalütész 'szállóvendég, vándor' szóból eredhet, és a magyar kalandos szóval is kapcsolatban áll. Karinthy e szerint valamilyen kocsmanyelvet, részeg locsogást nevezett kalantosnak, halandzsának.
5. Az arab „khalandzsa”, 'galanga-fű' növénynev. Ez a növény ugyanis afrodiziákumként volt használatos az ókortól napjainkig. Az arab nomádok azért etették lovaikkal, hogy azok tüzesebbek legyenek tőle. Vagyis a halandzsa valamilyen zavart aggyal beszélt nyelv lenne.
6. Kiszera méra bávatag a bilevekkal.

Részemről az utóbbi megoldást tartom a legvalószínűbbnek.